

Notar

- 1 Den einaste likskapen mellom Freud og meg er at vi begge er fødde 6. mai.
- 2 Ubegagat i kulturen har ikkje ei krystallklar problemstilling, noko som også Freud sjølv framhevar: «Nå ved veis ende må jeg nok be mine lesere om unnskyldning for at jeg ikke har vært noen sikker veiviser, og for at jeg ikke har spart leserne for øde strekninger eller besværlige omveier» (Freud 1992 [1930]: 85). I *Ubehaget i kulturen* skriv han ofte direkte i teksten kor misnøgd han er over resultatet av undersøkinga, og kor lite nytt han egentleg har å fara med, og han unnskylder seg for å bruka trykksverte på det sjølvsgatte og allmenne (Freud 1992 [1930]: 65). I brevveksling med fortrulege skriv han at dette er det beste han kunne klara utan tilgang til eit bibliotek. Han ser på heile teksten som eit resultat av eit nyttig tidsfordriv, og han seier at han «kan jo ikkje røyka og spela kort heile dagen, spaserturar var vanskeleg med hans dårlege helsetilstand, og nye bøker interesserer han lite» (Gay 1988: 543). Boka fekk også mykje merksemd då ho kom ut, og dette er ein av dei mest lesne bøkene til Freud, med eit førsteopplag på 12 000 eksemplar (Gay 1988: 552).
- 3 Walter Benjamins historiske engel representerer aforistisk denne vendinga vekk frå opplysningsfilosofien, noko som også dannar grunnlaget for Adornos og Horkheimers *Opplysnings dialektikk*: «This is how one pictures the angel of history. His face is turned towards the past. Where we perceive a chain of events, he sees one

single catastrophe which keeps piling wreckage upon wreckage and hurls it in front of his feet. The angel would like to stay, awaken the dead, and make whole what has been smashed. But a storm is blowing from Paradise; it has got caught in his wings with such violence that the angel can no longer close them. This storm irresistibly propels him into the future to which his back is turned, while the pile of debris before him grows skyward. This storm is what we call progress» (Walter Benjamin, 1940).

- 4 Richard Sennett har ein interessant analyse av korleis karakteren forvitrar når den ikkje kan formast innanfor samarbeidande fellesskap. Den konkrete moralen som kan avleiaast frå slike fellesskap, vert erstatta med ein evig og verdsfjern etikk som svært ofte utviklar seg til fanatisme (Sennett 2001).
- 5 Dette kapittelet er en revisjon av «Sigmund Freuds sosiologiske teori om sivilisasjon, klasse og verdsyn», Sosiologisk tidsskrift, vol. 20, nr. 3 2012, s. 225–250.
- 6 Dette kapittelet og det neste er begge baserte på «Freuds perspektiv på samsvaret mellom psyke og sivilisasjon. Utsikt over dagens narsissisme, tvangshandlingar og fundamentalisme», Sosiologisk tidsskrift, vol. 23, nr. 4 2015, s. 259–282.
- 7 Dette kapittelet og det førre er begge baserte på «Freuds perspektiv på samsvaret mellom psyke og sivilisasjon. Utsikt over dagens narsissisme, tvangshandlingar og fundamentalisme», Sosiologisk tidsskrift, vol. 23, nr. 4 2015, s. 259–282.
- 8 Freud skriv i Nytt i psykoanalysen (1992 [1932]: 78) om at driftslæra er vår mytologi, og at driftene er mytiske vesen som er storslåtte og ubestemmelege. Det er opplagt at omgrepet om drifter kan by på problem innanfor ein sosiologisk samanheng, men på den andre sida kan omgrepet knytast til eit forsøk på «naturalisering» av sosiologien. Omgrepet om drifter ligg mellom biologi og det mentale, på den måten at driftene alltid gjer seg gjeldande gjennom psykiske representasjonar (Bocock 2002: 21).
- 9 Innanfor ein moderne sosiologisk samanheng meiner Habermas at denne desentreringa og myndiggjeringa av subjektet samsvarar med framveksten av ei livsverd som vert produsert gjennom kommunikativ samhandling, og ikkje minst gjennom framveksten av ei livsverd som vert produsert gjennom refleksjon og diskurs, slik at det vert danna ein prinsipiell og postkonvensjonell

- moral (Habermas 1992).
- 10 Mitt prosjekt er å setja Freud inn i ein sosiologisk samanheng, men eg må likevel visa til den avgjerande påverknaden Friedrich Nietzsche hadde på Freud. I eit møte i Wien i 1908 ville Alfred Adler diskutera Nietzsches *Moralens genealogi*, og han ville overføra innsiktene frå dette verket til psykoanalysen, men Freud var negativ til dette forslaget om ei sjølvstendig aggresjonsdrift (Kaye 2003a: 392). I *Moralens genealogi* handlar den andre avhandlinga nettopp om opphavet til skuldkjensla og dårleg samvit. Fredeleggjering av samfunna og framvekst av «statlege valdsmonopol» hindrar utløp for ein sunn og naturleg aggressivitet, som difor vender seg innover og vert «sjeleleggjord» som samvit. «Fiendskapen, grusomheten, lysten ved å forfølge, ved å overfalle, ved å veksle og ødelegge, alt dette snur seg nå mot den som selv har instinktene. Dette er opphavet til dårlig 'samvittighet'» (Nietzsche 1994: 61). Det er mange som har hevda at påverknaden frå Nietzsche var så sterk at Freud måtte tona ned denne påverknaden for å halda på sitt eige originale bidrag: «Based on previous research and the detailed analysis presented here, it becomes apparent that not only did Nietzsche influence Freud, but that many aspects of Freud's theories of mind and morality, especially from Civilization and its Discontents, were a reworking of Nietzsche's genealogical analysis» (Greer 2002).
- 11 Eit anna aspekt ved denne emosjonelle og hypnotiske tilslutnaden til massen er Freuds forklaring av sosial rettferd som ei «reaksjonsdanning» mellom barn som ønskjer å vera den som foreldra har som sin favoritt. Barna erfarer ganske snøgt at det er vanskeleg å stikka seg fram, og rettferdskjensla som ei infantil kjensle er djupast sett ei overvinning av sjalusi og konkurranse om foreldra sin kjærleik: «The first demand of this reaction-forming is for justice and equal treatment for all. Everyone knows how loudly and inexorably that demand finds expression at school. If a child cannot itself become the favourite, then at least (it feels) none of them should receive favour. [...] No one should seek to stand out: all should be and possess the same. This implied meaning of social justice is that a person denies himself much in order that others, too, shall have to deny themselves as much or (which comes to the same thing) be unable to ask for it» (Freud 2004 [1921]: 75).

- 12 Det har i hovudsak vore to retningar i den psykoanalytiske femi-
nismen. Den eine retninga er den anglosaksiske objektrelasjons-
teorien, med namn som Nancy Chodorow, Juliet Mitchell og
Jessica Benjamin. Den andre retninga spring ut av Lacan sin
strukturalistiske og språkfilosofiske rekonstruksjon av Freud, og
her er Julia Kristeva, Helene Cixous og Luce Irigaray dei mest
sentrale namna (Nielsen 2007).
- 13 Denne represjonstesesen (Foucault (1995[1976])) er berre knytt til
libidoomgrepet og altså ikkje til Eros-omgrepet.
- 14 Freuds sosiologi og samfunnsteori refererer til to av dei mest dis-
kuterte forskingsprogramma i hans samtid. Det eine var studien
av massen i den etterliberale sosiale ordenen, og det andre store
forskningsprogrammet var studiet av den primitive religionen,
noko som også var utgangspunktet for Durkheims religionssosio-
logi (1912). I *Totem og tabu* (1912–13) tek Freud utgangspunkt i den
klassiske diskusjonen om den primitive religionen.
- 15 På same måte som alle andre, både intellektuelle og andre, fekk
dei patriotiske kjenslene til Freud ei kort tid fritt utløp, men han
overgav seg aldri heilt til den irrasjonelle eksaltasjonen over krigs-
utbrottet, slik til dømes Rainer Maria Rilke og Thomas Mann
gjorde (Gay 1988: 349). Freud gjenvann den analytiske distansen,
noko som er tydeleg i dette skriftet om den første verdskrigen.
Dette er ei skildring av krigens realitetar sett frå psykoanalysen
sitt perspektiv. Dei sosiologiske intellektuelle vart også for det
meste gripne av den nasjonale patriotismen. Werner Sombert
var ein av dei mest ekstreme her, fordi han såg på krigen som ein
nødvendig kamp mellom den ekte heroiske tyske kulturen på ei
side og den overflatiske engelske kommersialismen og utilitaris-
men på den andre sida. Georg Simmel miste også evna til nøktern
analytisk distanse i sin entusiasme over at krigen kunne gjera slutt
på kulturens tragedie, og at krigen kunne revitalisera kulturen.
Hans Joas meiner at Emil Lederer er den einaste helten i denne
historia, fordi han gjer utkast til ein analyse av krigens realitetar
og gjev svar på kvifor dei intellektuelle fall for den allmenne krigs-
eksaltasjonen: Han meinte at krigen skapte så sterke og samlande
fellesskap og ei så overveldane krigsmakt at sjølv den enkelte intel-
lektuelle ikkje hadde kraft til å gjera motstand mot krigsmakta og
suget frå fellesskapet (Joas 2003: kap. 3).